

FIZIOLOGINIO AFEKTO BŪSENOS REIKŠMĖ NUŽUDYMU IR SUNKIAM SVEIKATOS SUTRIKDYMU KVALIFIKUOTI

Rita Aliukonienė¹, Neringa Aliukonienė², Vygintas Aliukonis³

¹Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, ²Vilniaus universiteto Medicinos fakultetas,

³Vilniaus universiteto Medicinos fakultetas, Lietuvos bioetikos komitetas

Raktažodžiai: nužudymas, sunkus sveikatos sutrikdymas, neteisėtas ar itin įžeidžiantis nukentėjusiojo asmens poelgis, patologinis ir fiziologinis afektas, teismo psichiatrinė ekspertizė.

Santrauka

Lietuvos ir visų demokratiškos valstybių teisėje žmogaus gyvybė bei jo sveikata yra laikomos svarbiausiomis vertybėmis, kurios unikalios tuo, kad yra visų kitų žmogaus vertybių sąlyga ir pagrindas. Žmogaus gyvybė ir sveikatos apsauga gali būti užtikrinama priimančiomis įvairių teisės šakų normomis, taip pat nustatant baudžiamąją atsakomybę už kėsinimąsi į žmogaus gyvybę ir sveikatą. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse (toliau – BK) atsakomybė už paprastą ir kvalifikuotą nužudymą numatyta 129 straipsnyje, o už sunkų sveikatos sutrikdymą – 135 straipsnyje. Be to, šios nusikalstamos veikos gali būti padaromos kaltininkui esant riboto pakaltinamumo būsenoje (fiziologinis afektas), todėl įstatymų leidėjas tokias veikas laiko privilegijuotomis ir įtvirtina atsakomybę už nužudymą ir sunkų sveikatos sutrikdymą labai susijaudinus atskirose kodekso normose (BK 130 str. ir 136 str.).

Nužudymo ir sunkaus sveikatos sutrikdymo afekto būsenoje kvalifikavimo ir atribojimo klausimai yra pakankamai sudėtingi praktiniu aspektu ne tik teisininkams, bet ir teismo psichiatrams, nes dažniausiai tiriamojo asmens psichikos būseną nusikalstamos veikos metu yra ištiriama žymiai vėliau, t. y. ekspertai turi duoti išvadą apie tiriamojo subjekto psichikos būseną praityje.

Šio tiriamojo darbo metu atlikta 20 baudžiamųjų bylų medžiagos analizė leidžia padaryti išvadą, jog tik pavieniais atvejais konstatuojama, kad kaltininkas padarė nužudymą ar sunkų sveikatos sutrikdymą fiziologinio afekto sukkeltoje būsenoje. Daž-

niausiai analizuojamas nusikalstamas veikas padaro pakaltinami subjektai, o žymiai rečiau – psichikos ligoniniai, t. y. nepakaltinami asmenys.

Įvadas

Nekyla abejonų, kad esminių žmogaus teisių – teisės į gyvybę, sveikatą – apsauga ... „yra tapusi didžiosios dalies demokratinio pasaulio valstybių, taip pat ir Lietuvos, konstitucinės kontrolės objektu“ [6]. Teisę į žmogaus gyvybę ir sveikatą apsaugą užtikrina Lietuvos Respublikos Konstitucija ir kiti nacionaliniai teisės aktai [1,3,4]. Supranta, kad kiekviena valstybė, saugodama prigimtine žmogaus teisę į gyvybę ir sveikatą, imasi įvairių apsaugos priemonių, tačiau viena iš svarbiausių – baudžiamieji įstatymai, reglamentuojantys atsakomybę už neteisėtą kito asmens gyvybės atėmimą arba žmogaus sveikatos sutrikdymą. Nusikalstamomis veikomis žmogaus gyvybei ir sveikatai yra kėsinama į reikšmingiausias vertybes, todėl įstatymų leidėjas tokias veikas priskiria prie labiausiai pavojingų reiškinų. Jau pačioje žmogaus gyvenimo pradžioje valstybė, siekdama, kad žmogus taptų pilnaverčiu visuomenės nariu, privalo užtikrinti jo galimybę įgyvendinti konstitucinę teisę į gyvybę ir sveikatą, todėl nusikalstamų veikų žmogaus gyvybei ir sveikatai tyrimai – nuolatinis aktualumo neprarandantis reiškinys.

Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas saugo ir gina kiekvieno žmogaus teisę į gyvybę, kaip visų kitų teisių pagrindą [2]. Ši nuostata galioja ir sveikatai, kuri ne mažiau svarbi už gyvybę, kadangi tik sveikas, darbingas žmogus gali save visapusiškai realizuoti gyvenime. Neabejotina, kad viena iš baudžiamųjų įstatymų pagrindinių paskirčių yra žmogaus, jo vertybių ir interesų apsauga, o nusikalstamos veikos žmogui yra ypatingos tuo, kad jomis kėsinama į žmogų, kaip gamtos kūrinį, jo pagrindines, įgimtas vertybes [7].

Nuo 2003 m. gegužės 1 d. Lietuvoje įsigaliojo naujasis baudžiamasis kodeksas, nuštatantis šiuolaikinę vertybių ir

prioritetų sistemą, todėl nenuostabu, kad jo normų taikymas kelia probleminių klausimų tiek teoriniu, tiek ir praktiniu aspektu. Pažymėtina, kad naujajame baudžiamajame įstatyme numatyta atsakomybė už dvi nusikalstamas veikas – nužudymą labai susijaudinus (BK 130 štr.) ir sunkų sveikatos sutrikdymą labai susijaudinus (BK 136 štr.), kurios laikomos privilegijuotomis dėl specialaus nusikalstamos veikos sudėties subjekto požymio – kaltininko būsenos (didelio susijaudinimo), kuris lėmė nusikalstamos veikos padarymą. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad tiek nužudymo, tiek ir sunkaus sveikatos sutrikdymo labai susijaudinus objektyvieji požymiai yra tokie patys kaip nužudymo, numatyto BK 129 štr. 1 d., ir sunkaus sveikatos sutrikdymo, numatyto BK 135 štr. 1 d. Baudžiamosios teisės doktrinoje nužudymą ir sunkų sveikatos sutrikdymą labai susijaudinus įprasta vadinti nužudymu ar sunkiu sveikatos sutrikdymu afekto būklėje. Akcentuotina ir tai, kad BK numatytas sunkus sveikatos sutrikdymas labai susijaudinus yra vienintelė sunkaus sveikatos sutrikdymo sudėtis, kurią įstatymų leidėjas sieja tik su nukentėjusiojo sužalojimu, nes BK 136 štr. nėra numatytas žmogaus susargdinimas labai susijaudinus. Pabrėžtina, kad nužudymo ir sunkaus sveikatos sutrikdymo sudėtys laikomos privilegijuotomis dėl subjekto ypatingos būsenos (fiziologinio afekto), t. y. riboto kaltininko pakaltinamumo ir BK 130 štr., 136 štr. dispozicijose numatytų sąlygų.

Be to, šiose nusikalstamų veikų sudėtyse nukentėjusiojo vaidmuo, skirtingai nei kituose nusikaltimuose žmogaus gyvybei ir sveikatai, taip pat yra ypatingas, nes būtent ne teisėti arba amoralūs ir įžeidžiantys nukentėjusiojo veiksmai sukelia kaltininkui fiziologinio afekto būklę, lemiančią tyčios (dažniausiai netiesioginės) atsiradimą nužudyti ar sunkiai sužaloti nukentėjusįjį.

Darbo tikslas – atsižvelgiant į šiuolaikines psichiatrijos, psichologijos ir baudžiamosios teisės, mokslų koncepcijas bei teismų praktiką, ištirti nužudymo ir sunkaus sveikatos sutrikdymo medicininius bei teisinius kriterijus, išanalizuoti žmogaus didelio susijaudinimo būsenos sampratą (fiziologinį afektą) ir aptarti sąlygas, kurioms esant, kaltininko veika kvalifikuojama pagal BK 130 arba 136 straipsnius.

Darbo objektas ir metodai

Straipsnyje nagrinėjama ypatinga nusikalstamą veiką padariusio asmens psichinė būsena kaip vienas iš kriterijų, pagal kurį atskiriamas privilegijuotas nužudymas ar sunkus sveikatos sutrikdymas nuo pagrindinės ar kvalifikuotos tokios nusikalstamos veikos sudėties. Tyrimo metu buvo išanalizuota Lietuvos teismuose išnagrinėtų 20-ies baudžiamųjų bylų ir jose esančių psichiatrinų ekspertizų

medžiaga bei padarytos atitinkamos išvados, išstudijuota ir apibendrinta šiam tyrimui aktuali medicininė, psichologinė ir teisinė literatūra. Atliekant tyrimą, naudoti lingvistinis, gramatinis, sisteminis, lyginamasis, aprašomosios statistikos ir loginės analizės metodai.

Tyrimo rezultatai ir diskusija

Būtų netiesa, jeigu pasakytume, kad žmogus nugyvena savo gyvenimą nepatirdamas konfliktinių situacijų, t. y. konflikto su pačiu savimi, aplinkiniais ir kt. Psichopatologijos požiūriu būna dviejų tipų konfliktinės situacijos arba reakcijos – keliančios grėsmę arba jos nekeliančios. Grėsmės nekeliantys konfliktai yra visai nesvarbūs, kadangi jie nėra patogeniški. Grėsmę keliančio tipo konfliktai yra reikšmingi, nes labai dažnai jie yra patogeniški. Nėgana to, net ir tariamai grėsmę kelianti situacija konkrečiam individui gali sukelti psichologinės grėsmės jausmą, pasireiškiantį pačiomis įvairiausiomis emocijomis [5]. Neabejotina, kad emocijos ir jausmai yra žmogaus santykio su savimi ir aplinka išgyvenimai, kuriuos sukelia tam tikrų žmogaus poreikių patenkinimas arba nepatenkinimas. Taigi emocijos (lot. *moveo* - jaudinti, dirginti) yra ypatinga žmogaus psichinių procesų arba būsenų rūšis. Jos pasireiškia visą žmogaus gyvenimą, patiriant kokias nors reikšmingas gyvenimiškas situacijas (džiaugsmą, pyktį, įtūžį, baimę), reiškinius ir įvykius. Emocijos yra vienas iš pagrindinių psichinio gyvenimo reguliatorių ir atsiranda bet kokiaje žmogaus veikloje. Emocijomis arba emociniais išgyvenimais dažniausiai vadinamos pačios įvairiausios žmogaus reakcijos: nuo audringų iki subtilių nuotaikos atspalvių. Emocijos gali būti įvairių rūšių: teigiamos ir neigiamos, tačiau pažymėtina, kad šresinėje situacijoje gali pasireikšti afekto būklė, kuri yra ypatinga emocinių reiškinių rūšis, besiskirianti nuo paprastų emocijų didele jėga ir trumpu veikimu. Ištikus afekto būklei, sušabdomos visos kitos psichinės reakcijos. Dažniausiai afekto būklė ištinka sudėtingu ar kritiniu žmogaus gyvenimo momentu. Moksliniuose žodynuose afektas (lot. *affectus* - susijaudinimas) dažniausiai apibrėžiamas kaip stiprus susijaudinimas, jausmų (dažniausiai neigiamų) protrūkis, kurį sukelia staiga pasikeitusios gyvenimo aplinkybės [20,10]. Taigi afektą galima apibūdinti kaip tokią būseną, kurios metu žmogui dėl staiga ir labai didelio susijaudinimo, pasireiškiančio stipriu ir giliu pergyvenimu, dalinai aptemsta sąmonė, susilpnėja jo savitvarda, t. y. gebėjimas kontroliuoti ir valdyti savo elgesį, todėl jis gali padaryti tai, ko nepadarytų būdamas normalioje būklėje.

Atsižvelgiant į tai, kad žmogaus sveikata yra medicininė kategorija, apibrėžiama kaip fizinis ir dvasinis individo normalumas, atskleidžiant psichikos sutrikimų sampratą,

verta vadovautis medicinine literatūra [9]. Psichiatrijos moksle skiriamos dvi afekto rūšys: patologinis ir fiziologinis. Patologinis afektas - tai tam tikra būseną, kurios metu sutrinka žmogaus sąmonė, o jo veiklą nulemia emocijos, dėl kurių jis nesugeba įvertinti situacijos ir savo elgesio padarinių. Pavyzdžiui, viena iš dažniausiai psichiatrų praktikoje sutinkamų patologinių būklių, kuriai būdingos atsirandančios regos, klausos ir kitokios haliucinacijos, yra psichozė, kuriai praėjus, patirtų psichofizinių išgyvenimų žmogus dažnai neprisimena, arba juos suvokia fragmentiškai, kaip sapną [17,21]. Kitaip tariant, sunkios žmogaus psichikos anomalijos taip iškreipia psichikos funkcionavimą, kad žmogus nesugeba adekvačiai ir realiai suvokti savo išorinės aplinkos, o tuo pačiu ir sąmoningai valdyti ir kontroliuoti savo elgesio. Pavyzdžiui, Vilniaus apygardos teismas 2014 m. spalio 17 d. nutartyje nurodė, kad V. Š., būdamas nepakaltinamumo būsenos, savo namuose, veikdamas itin žiauriai abiejose rankose laikomais peiliais sudavė savo žmonai 76 smūgius į įvairias kūno vietas. Nuo patirtų sužalojimų ir gausaus nukraujavimo nukentėjusioji mirė. Teismo psichiatrijos – teismo psichologijos ekspertizės akto išvadoje nurodoma, kad V. Š. inkriminuojamos veikos padarymo metu nušatyti ūminiai psichoziniai sutrikimai, vyraujant kliedesiams, su susijusiu ūminiu stresu, dėl kurių jis negalėjo suprasti savo veiksmų esmės ir jų valdyti [33].

Taigi, patologinis afektas yra nepakaltinamumo pagrindas, nes patologinis afektas reiškia, kad dėl didelio susijaudinimo žmogus nesuvokia savo daromų veiksmų prasmės arba negali kontroliuoti savo elgesio, todėl yra nepakaltinamas ir už savo veiksmus, padarytus patologinio afekto būsenoje, neatsako [32,34,35,37]. Kita vertus, atkreiptinas dėmesys, jog kai kurie medicinos mokslo atstovai pažymi, kad psichiatrijos nepakaltinamumo kriterijus tėra prielaida pripažinti asmenį nepakaltinamą, nes ne kiekvienu atveju psichikos sutrikimas sukelia tokią būseną, dėl kurios asmuo negali suprasti savo veiksmų arba jų valdyti nusikaltamos veikos padarymo metu [12].

Kita afekto rūšis yra fiziologinis afektas, kuris nepašalina nepakaltinamumo ir dažniausiai apibrėžiamas kaip labai stipri žmogaus emocinė reakcija į kokį nors dirgiklį, dažniausiai neigiamą (išskaudinimas, įžeidimas, pasityčiojimas), kuriai būdingas pergyvenimų stiprumas, difuzinis poveikis psichikai, ūmi išorinė išraiška [18,14]. Manytina, kad fiziologinis afektas yra viena iš galingiausių emocijų išraiškų, kurio išskirtiniais bruožais laikomi jo situatyvumas, t. y. situacija, kurioje jis kyla, didelis intensyvumas ir labai trumpa trukmė. Fiziologinio afekto metu staigiai keičiasi žmogaus dėmesys, mažėja jo perjungimas ir suvokimo lauke užsilaiko tik tie objektai, kurie dėl išgyvenimo pateko į kompleksą. Be to, sutrinka žmogaus dėmesio kon-

centracija, keičiasi mąstymas, jam būna sunku susikaupti ir numatyti savo veiksmų rezultatus. Medicininiai – klinikiniai šio reiškinio kriterijai galėtų būti organinis galvos smegenų pažeidimas esant emocijų, valios sutrikimams, nežymiam intelektinių funkcijų susilpnėjimui, įgimtas lengvo ar vidutinio laipsnio protinis atsilikimas ir kt. Kita vertus, kai kurių psichiatrijos mokslininkų nuomone, fiziologinis afektas mediciniškai visai neturi nieko bendra su psichikos sutrikimais ar ribotu pakaltinamumu, o tėra konkretaus žmogaus psichologinė reakcija į stresą [16]. Tačiau pažymėtina, jog psichiatrijos mokslo atstovai pripažįsta, kad nors fiziologinio afekto būsenoje esantis žmogus būna labai susijaudinęs, nepaisant tokio ryškaus emocinio susijaudinimo, jis supranta ir gali teisingai vertinti situaciją ir sugeba save valdyti [13].

Analizuojant nužudymą ir sunkų sveikatos sutrikdymą labai susijaudinus, kalbama būtent apie fiziologinį afektą, kurio metu žmogaus gebėjimas suvokti savo veiksmų prasmę ir juos valdyti yra labai sumažėjęs, todėl kaltininko padaryta nusikalstama veika gali būti pripažinta privilegijuota. Pastebėtina, kad dėl medicininės fiziologinio afekto sampratos ir pagrindinių požymių, apibūdinančių fiziologinį afektą, diskutuojama ne tik medicininėje, psichologinėje, bet ir teisinėje literatūroje [8]. Kai kurie baudžiamosios teisės atstovai trumpai apibrėžia afekto esmę, teikdami, kad afektas – tai pergyvenimas, apsunkinantis žmogaus protinės funkcijos kontrolę [11]. Kiti teisininkai fiziologinio afekto sąvoką apibūdina žymiai plačiau, nurodydami būdingų fiziologiniam afektui požymių visumą ir teigdami kad pagal: 1) turinį afektas – psichinė būseną, pasireiškianti emocijomis; 2) dinamikos laipsnį – stipri ir audringa sukkelto tipo emocija; 3) poveikio psichikai laipsnį – emocija, valdanti psichiką bei dezorganizuoja psichinį gyvenimą; 4) laiko tėkmę – trumpalaikė emocija; 5) kilmę – psichinė funkcija, labiausiai susijusi su intensyvia veikla [19]. Mūsų nuomone, dideliu susijaudinimu turėtų būti pripažįstamas toks žmogaus emocinės būklės pasikeitimas, dėl kurio staiga pakinta intelektualinė bei valinė kaltininko būseną ir susilpnėja jo veiksmų savikontrolė. Tačiau teismų praktikos analizė rodo, kad dažniausiai konstatuojama, jog kaltininko būseną nusikalstamos veikos padarymo metu neatitinka fiziologinio afekto būklės [23,24,26-29].

Pažymėtina, kad fiziologinio afekto būseną, kai dėl didelio susijaudinimo žmogaus gebėjimas valdytis yra sumažėjęs, tačiau jis suvokia savo veikos pobūdį ir turi nors ir sumažėjusią galimybę susivaldyti, švelnina atsakomybę ne visais nužudymo ar sunkaus sveikatos sutrikdymo atvejais, o tik esant BK 130 str. ir 136 str. numatytiems sąlygoms: 1) susijaudinimą neteisėtais savo veiksmais – smurtu (fiziniais, psichiniais) ar sunkiu įžeidimu turi sukelti pats nukentėjusy-

sis; 2) susijaudinta turi būti štaiga; 3) susijaudinta turi būti labai. Minėtų sąlygų numatymas baudžiamajame įstatyme leidžia teigti, kad norint kvalifikuoti veiką pagal BK 130 str. ir 136 str., būtina nušatyti: 1) objektyvias aplinkybes, buvusias iki nužudymo ar sunkaus sveikatos sutrikdymo padarymo, t.y. neteisėtą ar amoralų nukentėjusiojo elgesį kaltininko ar jam artimų asmenų atžvilgiu; 2) kaltininko buvimą fiziologinio afekto būsenoje nusikalšamos veikos padarymo metu; 3) sąryšį tarp nukentėjusiojo poelgio ir nusikalšamos veikos padarymo, t. y. faktą, kad būtent nukentėjusiojo elgesys nulėmė kaltininko atsakomąją reakciją į nukentėjusiojo veiksmus.

Būtina pastebėti, kad baudžiamosios teisės doktrinoje ir teismų praktikoje neteisėtu poelgiu pripažįstamas bet koks prieš kaltininką ar jam artimą asmenį nukreiptas nukentėjusiojo elgesys, galintis pasireikšti kėsinimusi į žmogaus gyvybę, sveikatą, turta, jį mušant, kankinant, atimant laisvę ir kitais fiziškai smurtaujant, taip pat ir psichiniu poveikiu t. y. grasinant pavartoti fizinį smurtą, tyčiojantis, bauginant ir pan. Pavyzdžiui, Vilniaus apygardos teismas pripažino M. S. kalta pagal BK 130 str. už tai, kad virtuvėje, konflikto su A. K. metu, jam panaudojus prieš ją smurtą, t. y. sudavus smūgius į veidą, spyrus į koją, tampant už plaukų, ir dėl tokių neteisėtų nukentėjusiojo veiksmų štaiga labai susijaudinus, M. S. sudavė du smūgius peiliu į A. K. krūtinės sritį, dėl kurių nukentėjusysis įvykio vietoje mirė. Prokurorui šį nuosprendį apskundus apeliacinės instancijos skundui, jis buvo pakeistas ir M. S. veika perkvalifikuota į BK 129 str. 1 d., iš esmės remiantis specialisto (eksperto psichiatro) išvada, kad nusikalšamos veikos padarymo metu M. S. nebuvo fiziologinio afekto būsenoje, nes ją eliminavo alkoholinis apsvaigimas [30].

Atkreiptinas dėmesys, kad itin įžeidžiančio poelgio sąvoka yra vertinamojo pobūdžio, nes baudžiamajame įstatyme neapibrėžta, todėl paliekama teismo diskrecijai. Pavyzdžiui, tiek pirmosios, tiek ir apeliacinės instancijos teismai nusprendė, kad T. V. padarė privilegijuotą nužudymą, numatytą BK 130 str., kadangi užėjęs į kambarį pamatė stovintį su nuleistomis kelnėmis ir apnuogintu lytiniu organu R. R. bei ant sofos gulinčią savo sugyventinę J. U., kurios krūtinė buvo apnuoginta, todėl pagalvojo, kad R. R. lytiškai santykiavo su jo sugyventine. Paėmęs ant stalo gulėjusį peilį, T. V. sudavė juo vieną smūgį į R. R. kairį žastą, o kitą – į kairę krūtinės pusę, padarydamas kiauřminį širdies sužalojimą, dėl kurio R. R. įvykio vietoje mirė. Teismai pripažino, kad T. V. nužudė R. R. štaiga labai susijaudinęs dėl neteisėto ir įžeidžiančio jį ir jo artimą asmenį – sugyventinę J. U. – nukentėjusiojo poelgio [36,25].

Dažniausiai teismų praktikoje itin įžeidžiančiu poelgiu vertinami žmogaus garbės ir orumo pažeminimas veiksmu

ar žodžiu, jo fizinių ar intelektinių trūkumų apibūdinimas vulgaria forma, tyčiojimasis ir pan. Baudžiamosios teisės doktrinoje vyksta nevienareikšmė diskusija dėl įžeidžiančio poelgio pasireiškimo formos. Vieni autoriai mano, kad nukentėjusiojo veiksmai ar žodžiai, išreikšti nepadoria (vulgaria) forma, turėtų būti vertinami dideliu įžeidimu, kiti tokiai nuomonei pritaria tik iš dalies, teigdami, jog nepadoria forma išreikštas neigiamas požiūris į asmenį, visada pažemina jo garbę ir orumą pačiu skausmingiausiu būdu, tačiau, jų nuomone, svarbiausia yra ne poelgio išraiškos forma (padori ar nepadori), o tai, kad įžeidžiantis nukentėjusiojo poelgis, skirtas kaltininkui ar jam artimam asmeniui, sukėlė fiziologinio afekto būseną kaltininkui [8].

Privilegijuoto nužudymo ir sunkaus sveikatos sutrikdymo kvalifikavimui labai svarbi laiko trukmė, t. y. nustatymas, kad nuo kaltininko susijaudinimo momento ir jo veiksmų turi būti praėjęs minimalus laiko tarpas, t. y. kaltininko atsakomieji veiksmai turi sekti iš karto po neteisėtų ar įžeidžiančių nukentėjusiojo veiksmų, kadangi afektinė tyčia yra trumpalaikė. Pabrėžtina, kad laiko trukmės klausimas nuo neteisėto ar įžeidžiančio nukentėjusiojo poelgio iki nužudymo ar sunkaus sveikatos sutrikdymo padarymo, kuri turėjo įtakos kaltininko afektinės tyčios išnykimui, yra vertinamoji kategorija, paliekama teismo diskrecijai. Pavyzdžiui, E. B. buvo nuteistas pagal BK 129 str. 2 d. 2 p., 3 p., 6 p. už tai, kad būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, asmeninio konflikto su savo neįgaliu tėvu metu, tyčia sudavė pašarajam 29 smūgius į krūtinės sritį, dėl to nukentėjusysis mirė. Apeliaciniu skundu nuteistasis E. B. prašė jo veiką perkvalifikuoti į BK 130 str., nurodydamas, jog tėvą nužudė dėl didelio ir štaigaus susijaudinimo, kurį veikė įžeidžiantis tėvo elgesys, nes grįžęs į namus, jis rado išdaužytus indus, tėvas buvo nusiplėšęs sauskelnes, išmatomis ištepęs sieną prie lovos, rėkė ant nuteistojo, kuris dėl tokio įžeidžiančio tėvo elgesio labai susijaudino ir sudavė jam smūgius, sukėlusius mirtį.

Atmesdamas nuteistojo skundą, teismas nurodė, kad toks nukentėjusiojo elgesys iš tikrųjų buvo netinkamas ir įžeidžiantis, tačiau jis nebuvo nuteistajam štaigus ir netikėtas (nukentėjusysis taip elgdavosi ir anksčiau), galėjęs sukelti jam tokį susijaudinimą, kuris iš dalies aptemdė nuteistojo sąmonę ir turėjo įtakos suduoti 29 smūgius į tėvo krūtinės sritį. Teismas pažymėjo, jog byloje surinkti duomenys leidžia daryti išvadą, kad nors nuteistojo tyčia nužudyti tėvą susiformavo štaiga, tačiau ne dėl didelio susijaudinimo (fiziologinio afekto), bet iš pykčio, kurį sukėlė nuteistojo atlikti veiksmai [31].

Teismų praktikos analizė leidžia teigti, kad kvalifikuojant veikas, ypač reikšmingos teismo ekspertizės išvados, kuriomis patvirtinamas arba paneigiamas asmens buvimas

afekto būsenoje [22]. Baudžiamosiose bylose dėl nužudymo ar sunkaus sveikatos sutrikdymo labai susijaudinus, priklausomai nuo teismo ekspertams iškeltų uždavinių, gali būti skiriama teismo psichiatrinė ar teismo psichologinė ekspertizė. Teismo psichiatrinė ekspertizė skiriama tais atvejais, kai iškyla abejonių dėl įtariamųjų ar kaltinamųjų psichinės sveikatos ir jų pakaltinamumo kriminalinės veikos padarymo metu, o teismo psichologinė ekspertizė - siekiant nušatyti individualius psichologinius tiriamojo ypatumus ar būseną, galėjusią turėti įtakos jo elgesiui, pvz., fiziologinį afektą. Tačiau baudžiamųjų bylų analizė rodo, kad dažniausiai tik kompleksinis asmens psichinės sveikatos ir jo individualių psichologinių ypatumų tyrimas išsamiai ir visapusiškai atsako į visus klausimus, todėl paprastai baudžiamosiose bylose dėl nužudymo ar sunkaus sveikatos sutrikdymo labai susijaudinus skiriama kompleksinė teismo psichiatrinė – psichologinė ekspertizė, kurios metu kompleksiskai nušatomi tiriamojo psichikos sutrikimai, psichologiniai ypatumai ir somatoneurologiniai sutrikimai, galintys turėti reikšmės teisingam ir pagrįstam kriminalinės veikos kvalifikavimui.

Kita vertus, kai kurie baudžiamosios teisės mokslininkai pastebi tendenciją, kad teismai priima sprendimus vadovaudamiesi išimtinai teismo psichiatrijos ekspertizės išvadomis, nuosprendžio ar nutarties aprašomojoje dalyje atsisakymą taikyti ribotą pakaltinamumą pagrįsdami vien tik teismo psichiatrinės ekspertizės išvadomis, ir nenurodydami kitų įrodymų, motyvų bei argumentų. Todėl daroma prielaida, kad teismai, išimtinai pasikliaudami ekspertizės išvadomis, dalį savo kompetencijos perduoda teismo ekspertams, kuriems įstatymas tokių įgaliojimų nenumato [15].

Išvados

1. Afektas – tai būseną, kurios metu žmogui dėl štaigaus ir labai didelio susijaudinimo, pasireiškiančio stipriai ir giliu pergyvenimu, dalinai aptemsta sąmonė, susilpnėja jo savitvarda, t. y. gebėjimas kontroliuoti ir valdyti savo elgesį, todėl jis gali padaryti tai, ko nepadarytų būdamas normalioje būklėje.

2. Patologinis afektas yra nepakaltinamumo pagrindas, nes jo metu dėl didelio susijaudinimo žmogus nesuvokia savo daromų veiksmų prasmės arba negali kontroliuoti savo elgesio, todėl yra nepakaltinamas ir už savo veiksmus, padarytus pataloginio afekto būsenoje, neatsako.

3. Fiziologinis afektas - tai labai stipri žmogaus emocinė reakcija į kokį nors dirgiklį, dažniausiai neigiamą (įskaudinimas, įžeidimas, pasityčiojimas), kuriam būdingas pergyvenimų stiprumas, difuzinis poveikis psichikai, ūmi išorinė išraiška. Nepaisant tokio ryškaus žmogaus emocinio susijaudinimo, jis supranta ir gali teisingai vertinti situaciją ir

sugeba save valdyti.

4. Fiziologinio afekto būseną švelnina atsakomybę ne visais nužudymo ar sunkaus sveikatos sutrikdymo atvejais, o tik esant BK 130 štr. ir 136 štr. numatytioms sąlygoms: 1) susijaudinimą neteisėtai savo veiksmais – smurtu (fiziniu, psichiniu) ar sunkiu įžeidimu turi sukelti pats nukentėjusysis; 2) susijaudinta turi būti štaiga; 3) susijaudinta turi būti labai.

5. Privilegiuoto nužudymo ir sunkaus sveikatos sutrikdymo kvalifikavimui ypač svarbi laiko trukmė - nušatymas, kad nuo asmens susijaudinimo momento ir jo nusikaltamų veiksmų padarymo turi būti praėjęs minimalus laiko tarpas, t. y. kaltininko atsakomieji veiksmai turi sekti iš karto po neteisėtų ar įžeidžiančių nukentėjusiojo veiksmų, nes afektinė tyčia yra trumpalaikė.

6. Sunkus sveikatos sutrikdymas labai susijaudinus yra vienintelė sunkaus sveikatos sutrikdymo sudėtis, kurią įstatymų leidėjas sieja tik su nukentėjusiojo sužalojimu, nes BK 136 štr. nėra numatytas žmogaus susargdinimas labai susijaudinus.

Literatūra

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992; 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymas. Valstybės žinios, 1994; 63-1231.
3. Lietuvos Respublikos psichikos sveikatos priežiūros įstatymas. Valstybės žinios, 1995; 53-1290.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Valstybės žinios, 2000; 26-1968.
5. Abram H., Maslow. Motyvacija ir asmenybė. Vilnius, 2009; 144-145.
6. Abramavičius A., Baranskaitė A., Milinis A. Probleminiai žmogaus gyvybės pradžios ir pabaigos klausimo aspektai nužudymo kontekste. Jurisprudencija, 2011; 18(3): 1123.
7. Aliukonienė R. Veika kaip vienas iš sunkaus sveikatos sutrikdymo objektyviųjų požymių. Teisė, 2013; 87:117.
8. Aliukonienė R. Sunkaus sveikatos sutrikdymas labai susijaudinus (Baudžiamąjo kodekso 136 straipsnis) požymiai. Lietuvos Respublikos Baudžiamajam kodeksui 10 metų. Vilnius, 2011; 304-305, 309-310.
9. Aliukonienė R., Jasulaitis A., Aliukonis V., Maciulytė N. Vaikų padaryti nužudymai ir sunkūs sveikatos sutrikdymai. Laboratorinė medicina. Mokslo darbai, 2013; 15, 2 (58): 78.
10. Campbell RJ. Psychiatric dictionary. Ed. R. J. Campbell. 7 th ed. New York, 1996; 798.
11. Daszkiewicz K. Przeszłość z afektu w polskim prawie karnom. Warszawa, 1982; 33.
12. Daškevičius K., Marcinkevičienė J. Nepakaltinamumo klinikinės nozologinės ir kriminalinės struktūros analizė Lietuvoje (1985-2009 m.). Sveikatos mokslai, 2014; (1): 5-6.

13. Dembinskas A. ir kt. Psichiatrija. Vilnius, 2003; 163, 672.
  14. Dmitrijeva T., Safuanov F. Kriterijai ograničenoj sposobnosti k osoznaniju i reguliaciji kriminalno-agresivnych dejštvij obviniajemych. Rosijskaja psichiatrija, 2001; (3): 50-53.
  15. Gruodytė E., Palionienė N. Riboto pakaltinamumo sampratos problematika lyginamuoju aspektu. Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai. Vilnius, 2014; 70.
  16. Marcinkevičienė J. Pakaltinamų asmenų su psichikos sutrikimais visuomenei pavojingų veikų prevencija. In Agresija ir smurtas – psichinė norma ir patologija. Vilnius, 2001; 92.
  17. Račkuskaitė J., Danilevičiūtė V., Navickas A. Haliucinacijų etiologijos aspektai. Sveikatos mokslai, 2014; (1):78-79.
  18. Šoštakovič B. Sudebno – psichiatričeskaja ekspertiza pri rasstroistvach ličnošči. Rukovodštvo po psichiatrii. Maskva, 2004; 237-238.
  19. Tkačenko V. Otvetštvenost' za umyšlenyje preštuplenija protiv žizni i zdorovija, soveršonyje v soštžaniii afekta. Maskva, 1979; 32.
  20. Vaitkevičiūtė V. Tarptautinių žodžių žodynas. A – K. Vilnius, 1999; 46.
  21. Waters F, Allen P., Aleman A., Fernuough C., Woodward TS., Bakcock JC., Barkus E., Johns L., Varese F., Menom M., Ver-cammen A., Laroi F. Auditory Hallucinations in Schizophrenia and Nonschizophrenia Populations: A Review and Integrated Model of Cognitive Mechanisms. Schizophr Bull 2012; 38(4):688-690.
- Teismų praktika**
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-105/2015.
  23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-189/2013.
  24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamoji byla Nr. 2K-266/2012.
  25. Lietuvos apeliacinio teismo baudžiamoji byla Nr. 1A-20/2013.
  26. Lietuvos apeliacinio teismo baudžiamoji byla Nr. 1A-30/2011.
  27. Lietuvos apeliacinio teismo baudžiamoji byla Nr. 1A-273/2011.
  28. Lietuvos apeliacinio teismo baudžiamoji byla Nr. 1A-278/2011.
  29. Lietuvos apeliacinio teismo baudžiamoji byla Nr. 1A-478/2011.
  30. Lietuvos apeliacinio teismo baudžiamoji byla Nr. 1A-325/2011.
  31. Lietuvos apeliacinio teismo baudžiamoji byla Nr. 1A-336/2011.
  32. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. M1-119-166/2015.
  33. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. M1-386-626/2014.
  34. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. M1-1-386-326/2014.
  35. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. M1-341-387/2013.
  36. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-126/2010.
  37. Vilniaus miesto apylinkės prokuratūros baudžiamoji byla Nr. 14-1-2325-07.

THE SIGNIFICANCE OF PHYSIOLOGICAL AFFECT FOR QUALIFICATION OF MURDER AND SEVERE HEALTH IMPAIRMENT

R. Aliukonienė, N. Aliukonienė, V. Aliukonis

Key words: homicide, grievous bodily injury, illegal or highly offensive action of the victim, pathological and physiological affect, forensic psychiatric examination.

Summary

Based on the laws of Lithuania and all democratic states, human life and health are considered as the most important values as well as a unique condition and basis of all other human values. Protection of human life and health may be ensured by establishing standards of various legal fields as well as determining criminal liability for encroachment on human life and health. The Criminal Code of the Republic of Lithuania (hereinafter referred to as the CC) determines liability for a simple or qualified homicide in Article 129, whereas grievous bodily injury is covered in Article 135. Moreover, the aforementioned criminal acts may be committed when the perpetrator is in the state of diminished responsibility (physiological affect), therefore the legislator considers such acts to be exclusive and establishes liability for homicide and grievous bodily injury in a highly agitated state in different regulations of the Code (Art. 130 and Art. 136 of the CC).

The issues of qualification and dissociation of homicide and grievous bodily injury in the state of affect are rather complicated in terms of the practical aspect there of not only for lawyers but for forensic psychiatrists as well because usually the mental state of the subject at the time of the crime is examined much later, i.e. the experts must provide conclusions about the mental state of the subject in the past.

Analysis of the material of 20 criminal cases done within the course of this research paper enables to draw a conclusion that there are only individual cases stating that the perpetrator committed a homicide and grievous bodily injury in a state caused by a physiological affect. The criminal acts under analysis are mostly committed by mentally sane individuals, whereas mental patients, i.e. insane people, get involved in them significantly less frequently.

Correspondence to: rita.aliukoniene@prokuraturos.lt

Gauta 2015-11-26